

Berit Olsen skulle bare en snartur utenlands for å pusse opp russisk-kunnskapene. I Moskva møtte hun flyktningenes nød, og livet tok en ny retning for lederen av Flyktninghjelpen i Aserbajdsjan.

Intervjuet: Berit Olsen

Vi er skyldige for hverandre

Noen mener nok at rederdatteren med god embetseksamen og alle forutsetninger for tradisjonell suksess har gitt avkall på en såkalt karriere.

– Jeg har hatt en fin karriere! sier Berit Olsen med snev av irritert ettertrykk. – Jeg har vært en lykkelig distriktslege, landets første kvinnelige fylkeslege, jeg har vist at jeg er «flink». Jeg behøver ikke mer av det!

Den norske Flyktninghjelpen, tidligere Flyktningerådet, markerte nylig ti års tilstedeværelse i den kaukasiske republikken Aserbajdsjan. Leder og landdirektør er Berit Olsen fra Måsøy i Finnmark. Organisasjonen arbeider i en spent tid for landet. Det er som et brohode mellom øst og vest, et møtested mellom islam og kristendom, et veikryss mellom det slaviske og det arabiske og en arena for konflikt. I tillegg er landet preget av et uhyggelig klasseskille med 10–20 familier som besitter makt og rikdom, og et hav av fattige. Aserbajdsjan er et land på størrelse med Troms og Finnmark til sammen, deler av dette okkupert av Armenia. I løpet av en brutal krig om enklaven Nagorno-Karabakh ble 575 000 aserbajdsjanere drevet på flukt derfra og 244 000 fra Armenia. I tillegg kommer andre flykninger, bl.a. 8 000 fra Tsjetsjenia. Aserbajdsjan er i dag et av landene i verden med størst flykningtetthet. Mange av de totalt 8,2 millionene som befinner seg innenfor grensene, strømmer mot hovedstaden Baku, på jakt etter husly, mat, arbeid og omsorg.

På listen over gode land å bo i er Aserbajdsjan nr. 89, Norge nr. 1 (1).

– Jeg har mange ganger stått overfor følelsen av maktesløshet og håpløshet, innrømmer Berit Olsen. Hun har lånt sin livsfilosofi fra Dostojevskij: «Vi er skyldige for hverandre.»

Samfunnsmedisiner mer enn hygiene

– Jeg er samfunnsmedisiner av den «uhygieniske» sorten som ikke er så redd for politikk, sier Berit Olsen. – Politikk og

helse henger nøye sammen overalt. Det synes kanskje ikke lenger så tydelig i Norge som i de fleste andre land i verden.

Berit Olsen var først kommunelege, deretter fem år fylkeslege i Finnmark. Med Gorbatsjovs *glasnost* kom muligheten for å pusse opp russiskkunnskapene fra gymnasnet.

– Det ble lyst ut et management-kurs i Moskva. Jeg søkte, men på grunn av uroen i Sovjetunionen sommeren 1991 fikk jeg aldri noe svar. Så traff jeg tilfeldigvis kollega Harald Siem som lurte på om jeg ville ta en jobb for den internasjonale migrasjonsorganisasjonen IOM i Moskva. Her havnet jeg midt oppe i verdensbegivenhetene. Gorbatsjov ble kastet, Det hvite hus ble stormet og beskyttet, Jeltsin plasserte seg på en tanks.

Berit Olsen fikk fort innblikk i de helsepolitiske utfordringene et nyfattig Russland stod overfor. I perioden 1991–95 var hun sjeflege for IOM. Arbeidet omfattet helse tjenester for flykninger fra hele den tidligere Sovjetunionen. Selve jobben var krevende nok, og i tillegg kom den politiske spenningen og spillet. Reformert ble lovet, men de som tok seg frem, var de mest kyniske blant smartingene. Berit Olsen fikk bruk for sine erfaringer fra et multietnisk Finnmark.

– Det var her interessen for flykninger på alvor ble vakt, sier hun.

Etter et relativt kort norsk mellomspill som direktør for Avdeling for samfunnsmedisin ved Statens helsetilsyn, reiste hun ut igjen i 1999, til Tadsjikistan for Verdens helseorganisasjon (WHO). Nødhjelpsarbeid, donorkoordinasjon og HIV/AIDS-arbeid stod på programmet. Derfra drog hun til Tsjetsjenia som nødhjelps koordinator. Selv med sin brede erfaring og evne til å håndtere elendighet synes Berit Olsen fortsatt det er vanskelig å snakke om Tsjetsjenia.

Tsjetsjenia var mitt første virkelige møte med krig og overgrep. Jeg blir aldri blir ferdig med det (2).

– Du har tatt valg som de fleste av oss tenker at vi burde ha gjort, men ikke gjør. Kan du si noe om beslutningsgrunnlaget ditt?

– I all enkelhet handler det jo om verdi-valg i løpet av et liv. Verdens elendighet blir ikke mindre fordi om vi ikke vil utsette oss for den. Flyktningleirer er blitt beskrevet som samfunnsmedisinens akutt mottak, og det er jeg enig i. Det er førstelinje samfunnsmedisin jeg synes jeg bedriver. Det handler om beskyttelse og verdighet i elendigheten. Om skolegang – også for jenter! Om rennende kloakk i byslummen og hygieniske latriner på bygda. Og et håp om å komme seg ut av fattigdomsklemma. – Er du ikke redd for eget liv og helse?

– Tja. I min familie får man kreft. Jeg har for lengst innsett at det jeg har lyst til å få gjort i livet ikke kan utsettes til et senere tidspunkt.

Den annens ansikt

Den litauisk-jødiske filosofen Emmanuel Levinas (1906–95) hadde bitre erfaringer fra fangeleirene under den annen verdenskrig. Men de hjalp ham å se den annens ansikt, fortvilelsen. Berit Olsen følger et liknende resonnement etter mange år ute.

– Flyktningarbeidet har hjulpet meg til å forstå hva nød gjør med mennesker. Vi får ikke glemme vår egen idyll, den står som provoserende kontrast til de forholdene store deler av menneskeheten lever under. Å snakke om slike sannheter blir ofte banalt eller moralistisk. Jeg ønsker ikke å fremstå som noen av delene. Jeg oppfatter meg som realist, ikke idealist eller utopist.

Russiskkunnskapene har gjort det lettere for Berit Olsen å arbeide i områder i det tidligere Sovjetunionen og tilgrensende land. I ett år var hun programansvarlig for helse i Røde Kors-komiteen i Irak. Etter det store jordskjelvet i Bam i Iran i 2003 reiste hun dit for å koordinere arbeidet ved et felt-sykehus.

– Jeg hadde vært i krigs- og konfliktområder før, men en slik katastrofe var noe nytt. Myndighetene stod overfor voldsomme opp-

Berit Olsen

Født 12. juni 1948

- Cand.med Universitetet i Bergen 1974
- Master of Science Community Medicine, London School of Hygiene and Tropical Medicine 1983
- Landdirektør for Flyktninghjelpen i Aserbajdsjan 2004 –

Foto Marianne Loraas

gaver. De stoppet å telle døde på 43 000, men det var sikkert 50 000. Det ble opprettet et feltsykehus etter militært mønster. De sårede og skadede kom inn på løpende bånd. Det er viktig å understreke at etter de første 24–48 timene er det ikke så mye jordskjelvs-skader som preger bildet, men alminnelig sykkelighet: syke barn og kvinner, indremedisinske akutttilstander. Feltsykehus er som regel basert på modeller av krigskirurgiske enheter og mangler utstyr for å takle den allmenne sykkeligheten.

– Det gjør noe med folk å jobbe sammen under slike forhold?

– Avgjørt. Varmen var krevende, men det internasjonale teamet fungerte bra. Jeg vil tro det er drømmescenariet for enhver sykehusadministrator: Alle står på og jobber til de stuper, ingen personalkonflikter eller intriger, ingen lønnskamp.

Mellom medisin og politikk

Etter oppholdet i Iran skulle Berit Olsen egentlig ut på et Røde Kors-opdrag for flyktninger i Nord-Korea. Men så ble stillingen som leder for Flyktninghjelpen i Aserbajdsjan lyst ut.

– Kaukasus har lenge opptatt meg, og siden jeg kunne russisk, fristet oppdraget i Baku.

Hun startet i stillingen i august 2004. Periodene er på to år med mulighet for forlengelse ytterligere en periode. Forholdene i Aserbajdsjan for en uforstående virker ufatelig vanskelige. Regjeringen er ikke interessert i at de internt fordrevne skal integreres i det øvrige samfunnet ut fra en tanke om at det kan svekke dette forhandlingskortet. Derfor blir hundretusenvis av internflyktninger nærmest holdt som politiske gisler i en forslummet ghettotilværelse i byene og i jordhytter i flyktningleirer på landsbygda.

Under de elendige leveforholdene er også klimaet en tilleggsutfordring. Verst er kanskje periodene med regn når det flyter av gjørme i landsbyleiren og sanitærfordholdene er problematiske. Alt i alt har Flyktninghjelpen i Aserbajdsjan forbedret bolig-

standarder for mer enn 46 000 internt fordrevne, forbedret undervisningsforholdene for mer enn 10 000 skolebarn og lærere og bidratt til å skape arbeidsplasser for 9 000 gjennom mikrokredittlån. I tillegg har 3 500 fått juridisk hjelp (3). Organisasjonen har også bistått med støtte til skolegang og mat for de kanskje verst stilte, de tsjetsjenske flyktningene. Barna mottar et lite måltid i klassen og foreldrene får en hjelpepakke i måneden. Pengene har gått til dem som trenger dem mest, ikke til administrasjon. Berit Olsen er eneste fast ansatte utlending.

Nød og korrupsjon

– Hvordan har du opplevd å arbeide her?

– Vi vasser rett og slett i nød. Mange bor verre enn dyr. Men vi ser jo samtidig at også en liten hjelp kan virke effektivt. Undersøkelser viser at på mange områder er situasjonen bedre for internt fordrevne flyktninger enn for lokalbefolkningen, nettopp fordi de får mer hjelp. Et oppslag i avisen Baku Sun bekreftet at hjelpen til flyktningene skapte både misunnelse og sinne. *Bad food consumption* (samlebetegnelse på dårlig matsikkerhet og kvalitet) er faktisk mer utbredt for befolkningen på landsbygda enn for flyktningene. I utsatte områder lider 60 % av mangel på mat. Rent vann er også et stort problem.

– Det er i det hele tatt et dilemma at vi konsentrerer vår innsats om de internt fordrevne, som bare er én liten gruppe i et hav av fattige folk som ikke får internasjonal hjelp fordi de bor hvor de alltid har bodd. Dette handler naturligvis om strukturelle og politiske forhold i landet. Det er ikke like lett å slippe til overfor resten av de trenge som det er å få lov til å plukke opp regningen for regjeringens unnfalighet overfor egne internflyktninger.

– Hvordan opptrer myndighetene i forhold til de enorme problemene?

– De er tilfreds med at vi er her. Men det opprører meg at de ikke gjør mer for sine egne. Tross alt er dette i ferd med å bli et meget rikt oljeland og ligger an til å få ver-

dens høyeste vekst i 2006, anslått til 30 % av BNP. Men korrupsjonen gjør at folk forblir i armod. Hvis en bonde fra Füsuli vil inn til grønnsakmarkedet i Baku med sine varer, vil den potensielle fortjenesten være oppspist på veien inn med krav om passeringsspenger fra politifolk.

– Hvorfor makter vi ikke gjøre mer fra norsk side, vi hadde tross alt 1 054 milliarder kroner på bok ved årsskiftet?

– Rikdommen hjemme har gjort oss blinde. Så er det avstanden. Det har fra vår side vært vanskelig å få ut informasjon om situasjonen i Aserbajdsjan, kanskje er det pressen som er likegyldig. Jeg tror også at intellektuell latskap og politisk feighet er et problem i Norge.

En skam

– Vi leser mye om redselens Tsjetsjenia og Grosnyj som til og med betyr «grusom» på russisk. Hvordan har tsjetsjenerne det?

– De har det verst av de utenlandske flyktningene. Regimet godkjenner dem ikke som flyktninger eller asylsøkere. Derfor mottar de minimalt med humanitær hjelp og kan heller ikke ta arbeid. I Baku får tsjetsjenske familier 60–100 amerikanske dollar i måneden fra Høykommissæren for flyktninger. Det dekker ikke engang husleie, slik at familiene må flytte rundt og låne seg frem når pengene er brukt opp. Hoveddi-etten er brød og te, de er alle anemiske og sykkeligheten er stor. Faktisk har situasjonen vært så ille i det siste at flere har sett seg nødt til å dra tilbake til Tsjetsjenia. Det synes jeg er en skam for det internasjonale samfunnet, sier en engasjert Berit Olsen.

John Gustavsen

johngust@frisurf.no

Litteratur

1. Institutt for globalt nettverksarbeid, informasjon og studier (IGNIS), 2004. www.norignis.org/ (14.1.2005).
2. www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article1088598.ece (14.11.2005).
3. www.nrc.no/NRC/FR/frames/prosjekt.htm (14.11.2005).